

Stytting náms til stúdentsprófs

Ágúst Einarsson

Deildarforseti Viðskipta- og hagfræðdeildar Háskóla Íslands

Ræða á fundi rektors og deildarforseta Háskóla Íslands með skólameisturum framhaldsskóla mánudaginn 27. október 2003 í Hátíðasal Háskóla Íslands

Rektor, skólameistarar og aðrir áheyrendur

Ávinningur vegna styttingar náms til stúdentsprófs er að mati nefndarinnar þrenns konar, þ.e. í fyrsta lagi sparnaður fyrir foreldra og nemendur, í öðru lagi efnahagslegur ávinningur og í þriðja lagi sparnaður í húsnæði.

Hvað varðar efnahagslegan ávinning er rétt að vitna til skýrslu Hagfræðistofnunar Háskóla Íslands sem var unnin fyrir Verslunarmannafélag Reykjavíkur árið 2002. Þar voru skoðaðir þrír möguleikar, þ.e. að byrja einu ári fyrr í grunnskóla, lengja skólaárið í grunnskóla og stytta framhaldsskólann um eitt ár. Mestur þjóðhagslegur ávinningur var af því að byrja einu ári fyrr í grunnskóla eða 78 milljarðar á 50 ára tímabili. Við erum þó ekki að ræða þá leið hér.

En við svona breytingu þurfa fleiri markmið að nást. Við verðum að fá betri skóla með breytingunum. Ég styð eindregið að íslenskir nemendur standi jafnöldrum sínum erlendis jafnfætis hvað varðar lok framhaldskólanáms þeirra. Ég er stuðningsmaður þess að lækka stúdentsprófsaldurinn og málið hefur verið rætt í minni háskóladeild og þar er yfirgnæfandi stuðningur við þessi áform stjórnvalda. Það er þó ekki eins mikill munur á útskriftaraldri og oft er látið vera. Hefðbundinn stúdentsprófsaldur hér er um 19-20 ár miðað við fullt nám. 19 ár er algengast í öðrum löndum OECD. Í nokkrum löndum er útskriftaraldur 18 til 19 ár og nokkuð mörg lönd eru með 18 ár.

Ég vil þó benda hér á ýmsa þætti í þessu sem ég tel vert að skoða. Ég lít svo á að fyrsta háskólagráðan svari til stúdentsprófs fyrir 20 árum og landsprófs fyrir 40 árum. Að mínu mati er meistaranám eðlileg viðbót í menntakerfinu, eins og grunnnámið var áður. Nú eru yfir 1.000 manns í meistaranámi í HÍ. Ásókn í meistaranám er mikil og þar liggur framtíðin. Við verðum að mæta þeirri eftirspurn og byggja upp enn sterkara rannsóknarnám hérlendis á alþjóðlegan mælikvarða.

Þó eru nokkrar forsendur sem nefndin gefur sér sem mér finnst alls ekki sjálfsagðar. Nefndin segir að tillögurnar miði m.a. við það að sem minnstar breytingar verði á árlegum skólatíma. Af hverju? Auðvitað getur svona mikil breyting haft í för með sér verulegar breytingar á vinnutíma. Það er þó að vísu samningsatriði. Þessir 5 dagar sem skólaárið lengist um er lítil viðbót.

Það gengur eins og rauður þráður í gegnum álitid og fara eigi eins einfalda leið og hægt er og nefndin segir það beinlínis. Af hverju? Auðvitað er einfaldleiki góður en niðurstaðan verður að vera sú hagkvæmasta sem völ er á og það er ekkert sjálfgefið að sú niðurstaða sé einföld í framkvæmd.

Nefndin segir líka að stefna eigi að sambærilegum skólatíma til stúdentsprófs og er í samanburðarlöndum. Af hverju? Það getur vel verið að við viljum hafa styttri eða lengri skólatíma. Það kemur fram í skýrslunni að ekki er samband milli skólatíma og námsárangurs. Það er mjög athyglisverð niðurstaða sem ber að ræða sérstaklega, fyrir utan umræðuna um styttingu stúdentsprófsaldurs.

Nefndin telur ekki æskilegt að stytta sumarvinnutíma nemdenda. Af hverju? Það mætti hugsanlega stytta frítímamann yfir sumrið og hafa lengri tíma sem frí að vetri til eins og gert er víða erlendis. Hið langa sumarfrí nemenda sem miðar að því að skólanemendur séu að bjarga verðmætum í sjávarútvegi og landbúnaði er álíka sterk rök og fyrir því að láta starfstíma Alþingis snúast enn um vorverk í sveitum. Þetta eru úrelt viðhorf þótt ég telji einhverja sumarvinna nemenda vera gott mál.

Hins vegar er vinna með námi mikið vandamál á öllum skólastigum. Ég er alveg að gefast upp á þessu í minni deild, Viðskipta- og hagfræðideild, sem og margir aðrir innan Háskólans. Nemendur stunda vinnu samhliða grunnnámi og fara jafnvel í meistaranám með vinnu. Engum dytti í hug að fara í skóla erlendis og vinna með námi. Framhaldsskólanemar vinna samhliða námi og jafnvel nemendur í grunnskóla. Það kemur fram í skýrslunni og augljóst er að vinna með námi dregur úr námsárangri. Það kom einnig fram í TIMSS skýrslunni á sínum tíma. Ég veit ekki hvernig við getum sameinast um að koma nemendum úr vinnu samhliða skólanámi. Ég held að þetta hafa aukist verulega síðustu árin og nú má búast við á þenslutíma á næstu árum að þetta muni frekar aukast en minnka.

Eitt stærsta vandamálið við skólastarf hérlendis og tengist vissulega styttingu náms til stúdentsprófs er hversu hátt brottfallið er. 2.000 nemendur hætta stúdentsprófsnámi á ári. Þetta er mikill fjöldi. Brottfallið er að hluta til vegna peningavandræða, en að sögn nemenda skýrir um þriðjungur nemenda brotthvarf sitt frá námi með peningavandræðum. Styttingin dregur úr brottfalli nemenda skv. skýrslunni og það eitt og sér væri ærin rök fyrir því að taka hana upp. Í alþjóðlegum samanburði kemur fram að lægra hlutfall árganga lýkur framhaldsskólanámi hérlendis en erlendis. Brottfall er mikið, einnig í háskólum. 30% brottfall er úr stúdentsprófsnámi og bóknámi og var eins fyrir 20 árum. Okkur hefur ekkert áunnist í þessum efnum.

Í Háskólanum er brottfall mjög mikið. Ég nota þá þumalfingursreglu að á haustin koma inn í Viðskipta- og Haagfræðideild 450 nýir nemendur, 150 hverfa frá náminu á 1. misseri og af hinum 300 sem fara í próf í desember fellur helmingurinn í erfiðustu prófunum. Einhverjir halda áfram bæði þeir sem falla og þeir sem hætta við fyrirhuguð próf, en mjög margir hverfa frá háskólanámi. Ég lít hins vegar svo á að það að eyða einu eða tveimur misserum af lífi sínu í háskóla sé afskaplega gott þótt því ljúki ekki með prófi. Allt öðru

máli gegnir um framhaldsskólann. Þar lít ég á brottfall hvers einasta nemanda sem skipbrot bæði nemanda, skólans og samfélagsins.

Stóru árgangarnir eru þegar farnir í gegnum skólakerfið og húsnæðisþörfin er ekki mikil í grunnskólum og að hluta ekki heldur í framhaldsskólum eins og var áður. Húsnæðisþörfin verður aðallega í háskólunum næstu árin og nýbyggingaþörfin minnkar í framhaldsskólum vegna styttingar námsins. Það verður ekki mjög mikið vandamál hér að taka við tvöföldum árgangi árið 2009. Við leysum það einhvern veginn.

Hornreka íslensks skólakerfis, starfsnámið, er lítið skoðað í skýrslunni. Það verður í þessari umræðu að vera sambærilegt gagnvart öðrum námsbrautum á framhaldsskólastigi. Við vitum öll að ástæðan fyrir vandræðum okkar með starfsnámið er að það er dýrara en bóknámið og fær því hlutfallslega miklu minna fjármagn. Það verður þó að hafa í huga að miklar breytingar hafa orðið í samfélagi okkar og þörfin fyrir hefðbundið starfsnám er minni en var fyrir nokkrum árum og áratugum.

Ég hef aðeins einn mælikvarða, hvort ég og mitt fólk er að gera vel og það er hvernig nemendum mínum gengur í framhaldsnámi erlendis. Við heyrum undantekningalaust frá nemendum okkar og kennurum erlendis að nemendur okkar séu góðir, vel undirbúnir og sækist námið þar vel. Þetta gildir ekki gagnvart framhaldsskólum hérlendis, þvert á móti. Ein af ástæðum fyrir því að ég styð samræmd stúdentspróf er til að fá sambærilegan mælikvarða milli skóla eins og hefur tekist með samræmdu prófin í grunnskólum.

Það er mikill munur á framhaldsskólum hvað varðar undirbúning þeirra nemenda sem fara í háskóla. Sumir nemendur þurfa að læra menntaskólanámsefni upp á nýtt á 1. ári í háskóla, t.d. í stærðfræði og ég þekki sjálfur mörg dæmi um það. Ég hef miklar áhyggjur af því að margir smærri framhaldsskólar hafi ekki bolmagn til að kenna nemendum það sem þarf til. Allir vita að það er munur á háskólum hérlendis og erlendis en auðvitað er líka munur á framhaldsskólum þótt yfirleitt sé slík umræða feimnismál eins og margt annað í samfélagi okkar.

Ég nefndi í upphafi að með styttingunni yrði að bæta skólana og gera nám nemenda betra. Það veitir ekki af því í framhaldsskólum ef við lítum til hvaða efnivið við fáum hingað upp í háskóla. Ég segi stundum í hálfkæringi að nemendur kunni hvorki að lesa, reikna eða tala þegar þau koma til okkar. Í Viðskipta- og hagfræðideild erum við með sérstakt undirbúningsnámskeið á hverju hausti í stærðfræði þar sem er kennd menntaskólastærðfræði til þess að nemendur falli ekki eins mikið í stærðfræðigreinum. Eftir áramót verður haldið í fyrsta skipti sams konar námskeið í upplýsingatækni til að kenna nemendum grunnatriði í tölvuvinnslu. Við erum einnig með sérstök námskeið í grunnnámi til að auka færni nemenda í munnlegri og skriflegri tjáningu.

Við höfum fengið íslenskufraðinga til að fara yfir ritgerðir nemenda í fleiri námskeiðum til að þau læri að skrifa skýrari ritgerðir. Viðskipta- og hagfræðideild hefur m.a. fengið Jón S. Guðmundsson, fyrrum íslenskukennara úr MR, til að fara yfir ritgerðir hjá nemendum okkar. Margt af þessu gerum við vegna þess að nemendur koma misjafnlega undirbúnir en líka vegna þess að þeir koma illa undirbúnir. Mér líkar ekki að vera að kenna hér hluti sem ég tel

að kenna eigi í framhaldsskólum. Ég orða þetta harkalega en ég vil líka fá umræðu um þessi mál.

Við viljum að nemendur kunni góða íslensku í ræðu og riti og góða stærðfræði til að hefja nám hjá okkur auk þess að kunna vel á tölvur og geta vel lesið og talað ensku. Það er helst enskukunnáttan sem er í lagi. Stystum tíma er varið hérlendis í móðurmálskennslu, ensku og stærðfræði miðað við önnur Norðurlönd samkvæmt skýrslunni en þó eru ekki samræmdar upplýsingar þar um. Við erum með mikið val í framhaldsskólum hér miðað við önnur lönd. Erum við með of mikið val? Hugsanlega. Ég hef líka velt því fyrir mér hvort við séum með of mikið val í grunnámi hér í háskólanum. Framhaldsskólar eiga að mínu mati, m.a. að búa nemendur undir háskólanám, en ekki að kenna þeim þau fræði sem byrjað er á að kenna þeim í háskólum. Við höfum lítið með það að gera.

PISA könnunin sýndi að læsi í stærðfræði og náttúrufræði er allgott. TIMSS könnunin á sínum tíma kom illa út fyrir grunnskólann. Þar vorum við í 26. sæti af 29 þjóðum í 4. bekk og svipað í 8. bekk. TIMSS kom betur út fyrir framhaldsskólann.

Vitaskuld snýst þetta um peninga að miklu leyti. Við í Háskólanum fáum ekki það fé sem við höfum samið um við ríkið vegna þess að nemendum fjölgar meira en ríkið vill greiða fyrir. Framhaldsskólar berjast líka við fjárskort og það þarf ekki að segja í þessum sal að megnið af tíma okkar allra fer í fjárhagsáhyggjur. Það er vitanlega óviðunandi þegar staðan ætti þvert á móti að vera sú að skoða hvernig við bætum skólustarf og hvort og hvernig stytting stúdentsprófsaldurs geti orðið liður í því. Það er vont að vera með þessa umræðu í fjötrum takmarkaðra fjárveitinga.

Stefnumörkun stjórnvalda er óljós og birtist okkur á háskólastiginu í því hvar ríkið vill að rannsóknir verði byggðar upp. Samkeppni í kennslu er vitaskuld góð á háskólastigi, eins og annars staðar. Margir háskólar geta verið í grunnámskennslu en ætlum við að reyna að byggja upp rannsóknarháskóla víða? Það kostar gífurlegt fé sérstaklega ef hugsað er til raungreina. Menn verða að hugsa fram í tímann og gæta að heildarhagsmunum án þess þó að þrengja að sköpunargáfu og rannsóknarvilja allra háskólakennara hérlendis. Þetta liggur þungt á okkur í HÍ því við vitum að hver króna sem er varið í óhagkvæman rekstur er tekin frá öðrum innan sama skólakerfis. Það sama á við framhaldsskólastigið. Vitlaus útgjöld á einum stað koma niður á öllum.

Í skýrslunni er varpað fram nokkrum hugmyndum en þeim er ýtt umsvifalaust til hliðar. Í skýrslunni er sagt að grunnskóli gæti hafist fyrr. Af hverju ekki? Þið munið ábatann sem ég nefndi í upphafi um þjóðhagslegan ávinning. Í skýrslunni er sagt að leikskóli gæti hafist fyrr. Af hverju ekki? Í skýrslunni er sagt að lengja megi skólaárið. Af hverju ekki?

Ég hef á tilfinningunni að skýrslan skoði aðallega styttingu framhaldsskólans vegna þess að hann er á forræði ríkisins en grunnskólar, sem eru á forræði sveitarfélaga, séu settir til hliðar og þess vegna er þetta ekki skoðað heildstætt. Það er ekki góð aðferðafræði þótt ég sé ekki að efast um fullyrðingu nefndarinnar að auðveldara sé að stytta framhaldsskóla en grunnskóla.

Stytting náms til stúdentsprófs er mál allra í samfélaginu þótt það snúi núna mest að framhaldsskólum. Háskóli Íslands vill gera meira en að taka þátt í umræðu um þetta. Honum ber skylda til þess að aðstoða eins vel og hann getur til að bæta skólastarf á fyrri stigum alveg eins og þið hjálpið okkur að bæta nám á háskólastigi.

Það er ekki hægt að líta á hvert skólastig einangrað frá öðrum. Ef við viljum bæta skólastarf hérlandis verðum við að skoða alla þætti samhliða. Málshátturinn um að engin keðja sé sterkari en veikasti hlekkurinn á mjög vel við íslenskt skólakerfi.